

Kiimasvaara - 14 talon kylä Pohjois-Vienassa

Kiimasvaara sijaitsee Karjalan tasavallassa, Pohjois-Vienassa. Vaaran vieressä on pari kilometriä pitkä ja noin 300 m leveä Kiimasjärvi, joka saa vetensä Suomen puolelta Kuusamon vesistöistä. Lännessä Kiimasvaaran naapurina onkin Suomi ja Kuusamo. Kiimasvaara ei ole mikään kuuluisuus. Kartalta sitä ei yleensä löydy. Suomi-Karjala-Seuran maatiekartalla on järven nimenä virheellisesti Kiimajärvi.

Kartalta paikka löytyy helpoimmin, kun ottaa maamerkeiksi seuraavat: Kuusamosta kaakkoon ja Kiestingistä lounaaseen. Siitä keskipaikkeilta vaara löytyy. Pienihän se on, mutta - jokaisella paikalla ja sen asukkailla on historiansa. Jos sillä historialla on merkitystä vaikkapa edes yhdelle ihmiselle, niin jo se riittää tekemään pienestäkin paikasta tärkeän ja arvokkaan.

Pakomatka Kiimasvaarasta

"Niin, miten te tulittekaan pois sieltä Kiimasvaarasta?" Tämän kysymyksen esitin lapsena äidilleni aina silloin, kun halusin kuulla jännittävän kertomuksen siitä, miten äitini pikutyttöä tuli Vienasta Suomeen. Asia vaivasi ja kiehtoi mieltä. Se sai mielikuvituksen liikkeelle. Kiimasvaara, Karjala, Venäjä, Neuvostoliitto. Pako. Jotain salaperäistä - sellaista, josta puhuttiin vain kotona. Ja äiti kertoi - pala palalta - miten hänen perheensä pakeni pienestä pohjoisvienaalaisesta Kiimasvaaran kylästä Suomeen. Jotkut pakoon liittyvät asiat olivat syöpyneet lapsen mieleen lähtemättömästi, jotkut hän oli kuullut vanhemmiltaan.

Perheen isä, Konsta Moisejev, oli kannattanut Vienan Karjalan irrottautumista venäläisten vallan alta. Itä-Karjalan kapinan tuoksinoissa v.1921-22 Konsta pakeni perheineen Suomen puolelle Kuusamoon, mutta palasi takaisin Kiimasvaaraan perheen ikävöidessä kotiin. Kun Moskova kukisti Itä-Karjalan kansannousun, pakeni Suomeen yli 10000 itäkarjalaista vuoden 1922 alussa (Karjalan kansan historia, s.368). Konstakin arveli joutuneensa pidettävien

listoille ja tiesi olla varuillaan valtaan päässeiden bolshevikien kanssa.

Eräänä kevätpäivänä v. 1922 Konsta oli kyntämässä peltoa Kiimasvaaran toisella "kukkulalla", jota kutsuttiin Ahonvaaraksi. Ahon rinteeltä näki hyvin Kiimasvaaran rinteellä olevalle venäläisten rajavartiostasemalle. Konsta huomasi, että kasarmille menee epätavallisen paljon sotilaita. Konsta arveli sotilaiden etsivän mm. häntä ja hän kiiruhtikin kotitaloonsa Ahon kertomaan asiasta. Saman tien Konsta katsoi parhaaksi lähteä kohti Suomea. Hänen isänsä Ivan Moisejev eli Ahon ukko (tai Kiimasvaaran ukko kirjassa Viisi sodan vuotta s.406) jatkoi kyntämistä muina miehinä. Onneksi matka Suomeen ei ollut kovin pitkä ja kulkureitit olivat Konstalle tuttuja. Olihan hän kulkenut Suomessa laukkukaupalla, niin kuin moni muukin venäläismies. Kuusamossa olisi tuttuja ja Moarie-vaimon sukulaisia Kortessalmella. Sinne Konsta suunnisti näkemättä enää koskaan synnyinkyläänsä.

Kiimasvaaralaiset olivat kautta aikojen käyneet ativoissa ja kaupoilla Kuusamossa. Lähin kauppa oli Viheriäisen Villen eli Kontti-Villen kauppa silloisen valtakunnan rajan eli vanhan rajan tuntumassa. Kiimasvaarasta sanottiin olevan rajalle kuutisen kilometriä. Kauppareisuja tehtiin rajan sulkemisen jälkeenkin. Kiimasvaaran naiset halusivat tietää Suomeen paenneista miehistään ja muista sukulaisista. Samalla sieltä ostettiin erilaisia tavaroita ja ruokaa - jauhoja, ryynejä ja erityisesti kahvinpapuja, joita ei Vienasta saanut. Tavaroiden ja nimenomaan kahvin kanssa piti olla varovainen, etteivät laittomat rajanylitykset paljastuisi. Aina kerran joutuivat Konstan vaimo Moarie (os. Nikitin, Riikosen talosta) ja hänen Antti-veljen vaimo Malania (os. Niikkanov, Kutusista) kuulusteluihin epäiltyinä Suomen reissusta. Sitkeät karjalaisnaiset pysyivät sopimassaan tarinassa ja kielsivät moiset epäilyt. Kun tilanne taas rauhoittui, haettiin pirtin-uunin häkäpeltin taakse piiloteut pavut esiin, paahdettiin sekä jauhettiin ne ja kiehautettiin

makoisat kahvit! Suomesta joskus ostettu kahden litran kattila toi myöhemmin 1930-luvun alussa huonona onnea Riikosen Antille. Kattilasta tuli nimittäin vahva todiste häntä vastaan, kun häntä syytettiin kansanviholliseksi.

Perheestään huolissaan ollut Konsta jätti Kontti-Villen kaupan Moarielle vieraite, joissa kehotti vaimoan tulemaan lasten kanssa Suomeen heti, kun vain pääsee. Tiedossa oli, että Suomeen menneiden perheitä oli alettu vangita. Niinpä Moariekin alkoi suunnitella pakoa.

Tuohon aikaan oli tapana taittaa lehmille lehtikerppuja talven varalle. Lupa kerppujen taittamiseen piti hakea paikallisesta rajavartiostosta. Jos oli tarkoitus taittaa lehtiä Suomen suunnasta, piti lupa hakea jokaiseksi päiväksi erikseen. Venäläisten rajavartiosta sijaitsi tuolloin Mikittä ja Palaka (Moarien sisar Riikosesta, myöh. Huuha) Moisejevin talon toisessa päässä. Rajavartioiden liikkeitä seurattiin tarkasti. Tavallisesti Kiimasvaaran kasarmilla oli 10 miestä. Elettiin juhannuksen

alusviikkoa v. 1924. Viisi varti-jaa lähti juhannuslomalle ja viisi jäi vartioimaan pikkaraista vienalaishälyä raja-alueineen. Nyt Konstan Moarie ja hänen leskeksi jäänyt muamonsa, Riikosen vanhaäiti, hänkien Moarie, päättivät toimia. Tällä viikolla taitettaisiin lehtikerppuja Suomen suunnalta.

Lehtikerppuja keräämään

Pakoa suunnittelevat saivat apua yllättäen. Yksi viidestä rajavartiasta tuli hulluksi "jostain syystä". Kaksi vartiota lähti viemään miestä jonkin - ehkä Kiestinkiin tai Kemiin - ja paikalle jäi siis vain kaksi miestä. Moarie hommasi kerppujen taittamisluvut itselleen ja muamolleen. Illalla hän kävi hyvästelemässä Palaka-sisaren, jonka nuorimmainen oli muutaman viikon ikäinen tyttövaiva Jouki (nyk. Laamanen Ruotsissa). Aamulla odotettiin, että rajavartijat tulivat yölliseltä kierrokseltaan rajan suunnasta ja menivät lepäämään kasarmille. Silloin naiset lähtivät lasten ja karjansa

kanssa lehtimetsään.

Konstan ja Moarien poika Ivan eli Jussi oli melkein kahdeksan ja Jekaterina eli Katri kolme ja puoli vuotta vanha. Katri laitettiin kesseliin äitinsä selkään ja Jussin oli jaksettava kävellä. Mukana oli vähäinen karja, molempien naisten lehmät ja nuoremman Moarien vasikka. Niitä tarvittaisiin varmasti Suomessa. Vanhaäidin punavalkoinen sarvipää teki kuitenkin peritään matkan varrella. Se ei suostunut talumaan Suomen suuntaan, vaan jäi mieluummin tutuille pohjoisvenäläisille metsälaitumille syömään. Siinä eivät auttaneet vanhaäidin maanittelut eivätkä piessin sanomisestaan!

Matka lasten ja eläinten kanssa ei tietenkään ollut helppoa. Tavallisinta reittiä ei uskallettu käyttää siinä pelossa, että pako olisikin tullut ilmi. "Ei saa itkeä, ettei ryssä kuule!" varoitteli muamo kesselissä olevaa Katri. Matkalaiset eivät tohtineet mennä Kontti-Villen kauppaan liian lähelle rajaa, vaan kiersivät sen ja saapuivat illalla Honkasen. Siitä sanottiin olevan rajalle kaksitoista kilometriä. Ensimmäinen yö vietettiin Honkasessa. Koska vienäläisillä ei ollut Suomen rahaa, he päättivät myydä eläimet. Honkasen väki ostikin vasikan, joka oli musta lukuunottamatta valkoista otsapilkkaa ja valkoisia täpliä jaloissa. Eräs Kuusamon Lämsänkylästä ollut mies lupautui ostamaan Moarien lehmän. Hän maksoi puolet sovittusta hinnasta heti ja lupasi tuoda loppurahat huomenna. Se huominen ei ole vielääkään koittanut! Toivotavasti köyhän pakolaisnaisen mustankirjava nupopää lypsi hyvin uudelle omistajalleen.

Matkaa jatkettiin Korttesalmelle sukulaisten luokse. Siellä asui jo aikaisemmin Suomeen paennut Riikosen Veera-tytär miehensä Vaseli Potapovin (Poutiainen) kanssa. Konstan perheen lisäksi oli kapinan aikoihin Korttesalmella myös Riikosen Antin perhe. Siellä "pakopirtillä" syntyi Antin ja Malanian poika Pekka. He palasivat Konstan perheen kanssa takaisin, kun oli ikävä kotiin.

Muutama päivä levähdettiin Korttesalmella ja lähettiin ilmoittautumaan viranomaisille ja hakeutumaan Konsta-isän luokse. Jonkun päivän kuluttua oululainen Kaleva kirjoitti kahden naisen ja kahden lapsen paenneen Vienasta Suomen puolelle. Siitä Ranualla kaupoilla ollut Konsta ja Oulussa ollut Riikosen poika Mikko Nikitin (Mikkonen) päättelivät keitä tulijat olivat. Molemmat suunta-

sivat kohti Kuusamon kirkonkylää, missä matkaajat olivat karjalaislähtöisen Kallungin talossa.

Tuonaikainen matkanteko ei ollut nopeaa eikä helppoa. Niinpä kävikin, että Konsta-isä ja Mikko-eno pakolaisten kanssa sivuuttivat toisensa jossain Pudasjärven seutuvilla – ja menivät tietysti eri suuntiin. Lopulta Konsta tavoitti perheensä ja anoppinsa Oulusta. Siellä hän osti lapsille uudet mustat kengät. Jo parin päivän päästä Jussi oli "potkinut kengän nokat ihan valakeiksi". Katri teetätettiin Seppäsen pukimossa pitsilahkeiset housut. Hän sai myös uuden mekon ruskeanharmaan, pikkuruutuisen, nilkkoihin asti ulottuneen karjalaiskoston tilalle.

Uudessa kotimaassa riitti ihmettelemistä. Yksi iso ihmettelyn aihe tapahtui Katriille jo muutaman päivän Suomessa olon jälkeen. Muutama tyttö oli hyppäämässä narua pihalla ja Katri halusi mennä mukaan. "Et tuu ryssä tähän!" huusivat tytöt. Kiimasvaarassa oli pelätty ryssiä ja oltu karjalaisia. Pakomatka Vienasta oli aiheuttanut sen, että nyt oltiinkin ryssiä! Siinä sitä riitti myöhemminkin ihmettelyn aihetta aikuisillekin karjalaisille, saati sitten pienelle työlle!

Tämän kertomuksen pohjalta minä lapsena kuvittelin oman Kiimasvaaran. Sijoittelin sinne kuulemiani taloja: Ahon, Riikosen ja Palaka-täidin talon. Kiimasjärvin sinne tuli ja pitkospuut, joita pitkin Katri-äiti pieninä huivipäisenä tyttönä ylitti "vesilaskun", joka erotti Ahon-

vaaran muusta vaarasta – ja varkein toivoin pääseväni sinne joskus.

Elämää Kiimasvaarassa

Karjala oli ja pysyi Venäjän Federaatiossa, v. 1923 heinäkuun jälkeen Karjalan Autonomisen Sosialistisen Neuvostotasavallan nimellä. Sosialismia rakennettiin. Kiimasvaarassa elettiin suunnilleen entiseen malliin: pyydettiin järvestä ja pikkulammista kalaa, rihmoilla lintuja ja jäniksiä, poimittiin marjoja ja sieniä, viljeltiin potakkaa, nakrista ja ohraa, hoidettiin lehmiiä ja lampaita, pidettiin hevosta ja poroja, niiteltiin kotipellot ja luonnontuotet. Puhuttiin vienankarjalaa eikä juuri ymmärretty rajavartijoiden kieltä – vartijat kun tuotiin usein toiselta laidalta suurta Neuvostoliittoa, eivätkä hekään kaikki osanneet kunnolla venäjää.

1920-luvun loppuvuosina alettiin perustaa kolhooseja. Aluksi liittyminen niihin oli vapaaehtoista. Kiimasvaaralaisistakin löytyi niin kannattajia kuin vastustajiaakin. Lopulta kaikkien oli pakko liittyä kolhoosiin – ja vastustajien kävi huonosti. Heidät leimattiin kansanvihollisiksi, karjalaisiksi kansallismielisiksi ja rajan pinnassa myös vakoojiksi.

1930-luvun alkuvuosina vangittiin mm. näillä perusteilla Kiimasvaarasta useita kyläläisiä: Riikosen isäntä Antti Nikitin ja hänen serkkunsa Kortein talon isäntä, joka myös oli Nikitinejä. Edelleen vietiin Miitrein

talon isäntä Miitrei Moisejev ja hänen veljensä Olli toiselta puolelta järveä sekä Savinan talosta Timi Moisejev. Savinan Timi selvisi Siperiaan asti, Riikosen Antti Kemiin ja Miitrei Moisejev Kemin lähelle.

Myöhemmin 1930-luvulla karkotettiin Siperiaan lisää kansanvihollisia – vanhuksia, naisia ja lapsia. Edellä mainittujen Kortein ja Ollin talojen perheet vietiin, samoin Levasen talon väki sekä Marppasen talon vanha isäntä, joka asui kahdestaan halvaantuneen vaimonsa kanssa. Timon talon Palaka hoiti Marppasen emäntää tämän kuolemaan asti.

Kollektivisointioppien mukaan Kiimasvaarallekin piti perustaa kolhoosi. Sen navetta rakennettiin lähelle Riikosen taloa. Jokaisesta talosta vietiin eläimiä sinne. Kullekin perheelle sai jäädä yksi lehmä. Esim. Riikosesta muistellaan viedyn kolhoosiin kaksi lehmää, kaksi hevosta ja vasikka. Navetta oli korkealla paikalla ja sieltä valuneet likavedet sotkivat Riikosen kaivon. Kaivettiin uusi kaivo, joka sekin sotkeutui. Vasta seuraava kaivo tuli riittävän korkealle ja vesi pysyi puhtaana. Kiimasvaaralaisilla oli aina ollut poroja. Nekin oli luovutettava kolhoosille. Kyläläiset saivat kuitenkin käyttää ajoporoja. Niillä vedettiin halkoja ja myös heiniä kilometrien päässä olleilta suoniityiltä. Suvannossa tai kauempanakin koulua käyneet lapset pääsivät toisinaan porokyydillä kotiin Kiimasvaaraan.

1930-luvun puolivälissä valtio laittoi kylälle kaupan ja leipo-

Kiimasvaaralaisia nuotanvedossa Nuottalammilla, joka sijaitsee Pistojoessa puolivälissä Suvantoon päin. – Kuvassa vas. mm. Palaka Moisejev (Huuhta), Yrjö Moisejev (Muistama), Veera Moisejev (Ahkoila) ja Ahkoilan mummo.

mon. Kaupan hoitajina olivat Mikittä ja Palaka Moisejevin poika Ilja eli Elias sekä ilmeisesti myös suvantolainen Jussi Kieleväinen. Leipureina olivat Riikosen Jenni (Nikitin, nyk. Nikutjeva Uhtualla) ja Stahvein talon Santra (Moisejev, nyk. Hiltunen Suomessa). "Ka, omalle rahvahalle leivottih", kertoi Jenni.

Kauppa ja leipomo olivat Veera ja Vaseli Potapovin (Poutiainen) talossa, joka oli jäänyt tyhjiin väen siirtyessä Suomeen 1920-luvun alussa. Talossa ollut kasarmi oli siirretty uusiin rakennuksiin Suomen rajan puoleiseen päähän kylää. Kauppa ja leipomo lienevät olleet kylällä vain yhden talven. Ne siirrettiin Suvantoon. Elias Moisejev joutui sotaväkeen ja tytöt kolhoosi määräsi muihin töihin.

Kyläläiset tekivät entisiä askareita, mutta nyt kolhoosille" kun sitä elyäkkin piti". Hoidettiin omia lehmii kolhoosin karjana, käytiin entisillä heinimailla mm. Pistojoen varrella Suomen rajan suunnassa, jauhettiin Vitsakosken myllyssä ohraa, jos vilja oli kasvanut, tytöt pesivät pyykkiä rajavartijoille, mentiin uittoon ja metsätöihin, kun kolhoosi määräsi jne. Kolhoosi asetti päivänormit, joiden täyttämisen mukaan sai palkkaa. Koska kolhoosilla ei juuri ollut rahaa, saatiin palkaksi jauhoja – jos ohra oli kasvanut tai jos jauhoja oli kyetty ostamaan. Joka talossa sai olla pieni maatilkku, jossa kasvatettiin potakkaa, nakrista ja turnipsiakin. Ne olivat tosi tarpeeseen. Miehitömmät perheet – naiset, lapset ja vanhuksat – saivat harvoin täytettyä kolhoosin asettamat päivänormit ja jauhoja ei silloin saatu. Yleensä oltiin velassa kolhoosille. Leipää nähtiin harvoin kolhoosilaisen pöydässä, nälkää ehkä useammin. Ei liene ollut helppoa kolhoosin johtajallakaan, Timon talon Stepanalla eli Teppo Moisejevillä, joka johti kolhoosia ainakin talvisotaan asti.

Rajan pinnassa kun asuttiin, määrättiin kyläläisiä tekemään rajalinjaa. Kaadetut puut kuorittiin ja pystytettiin ilmeisesti sähkö- ja puhelinlinjoja. Nuoret kävivät iltaisin lähellä olevilla linjoilla pystyttämässä tolppia. Kauempana työssä olevat asuivat kämpissä, jotka hävitettiin, kun työ saatiin valmiiksi. Riikosen Jenni muisteli tehneensä rajalinjaa, kun hänellä oli "ikä 13 vuotta". Antti-isä oli viety ja kaikkien kynnellä kykenevien lasten piti tehdä töitä perheen elättämiseksi. Savotat saattoivat olla hyvinkin kaukana kotoa. Metsätöitä tehtiin punktiloilla esim. Lohijoella, Pääjärvellä, Siikojalla, Matkojalla

Vitsakosken mylly Pistojoessa Kiimasvaarassa 12.9.1943 (yläkuva) ja 16.7.1994.

ja monessa muussa paikassa. Sielläkin asuttiin kämpissä. Jos halusi olla kolhoosia parempi-palkkaisessa työssä, saattoi kirjoittautua "kaateriksi". Se tarkoitti irtisanoutumista kolhoosista ja vakituiseksi metsäpunktin työntekijäksi jäämistä.

Kolhoosilla oli nuotta, jolla pyydettiin kalaa Kiimasjärvestä. Kalastuksessa oli oma systeeminsä. Kerralla lähti nuottaa vetämään neljä kyläläistä. Yleensä veneen kokkaan pääsi pari lasta seuraamaan kalastusta. Saalis jaettiin sen kertaisten kalastajien kesken. Seuraavalla kerralla oli toisten vuoro kalastaa. Näin kaikille pyrittiin takaamaan kalan saanti. Kala on aina ollut vieraalaisille tärkeä elintarvike. Sitä suolattiin ja kuivattiin talven varalle.

Kiimasvaaralla ei ollut omaa koulua. Monet kyläläiset olivat luku- ja kirjoitustaidottomia. 1930-luvulla alettiin pitää ilta-koulua, jossa opetettiin lukemista ja kirjoittamista. Ilta-koulun opettajana toimi jonkun muistin mukaan Timon talon Elias ja joku Suvannon kyläneuvoston lähettämä mies. Jotkut muistelivat, että myös Miitteen talon Moarie opetti iltakursseilla. Kyläläisille ei ilmeisesti tullut

kovinkaan monta sanomalehteä, mutta kolhoosille sellainen tuli. Lehti oli suomenkielinen, mutta nimi oli unohtunut. "Tottapa se oli Totuus", tuumasi joku. Lehti on voinut kyllä olla myös Punainen Karjala. Lehdistä joku muisti sen, että niillä tapettiin seinä.

Kiimasvaaran lapset kävivät koulua lähikylissä, Suvannossa ja Tuhkalassa. Siellä asuttiin internaatissa eli sisäoppilaitoksessa ja koti-ikävä tahtoi vaivata asuntolassa asuvia lapsia. Opetuskielenä oli suomi ja opettajat olivat yleensä karjalaisia, Suvannossa mm. Olga Ivanovna ja Tatjana Petrovna. Venäjää opetettiin ylemmillä luokilla. 1930-luvun puhdistukset jatkuivat ja ulottuivat ihmisten lisäksi myös kieleen. Vuonna 1937 Suomen kieli julistettiin koko Neuvostoliitossa pannaan fasistien ja kansalliskiihkoilijoiden kieleksi. Suomenkielinen opetus lopetettiin ja suomen tilalle tuli karjalan kieli, jota kirjoitettiin venäläisillä kirjaimilla. Venäjän kielen oppimista pidettiin tärkeänä ja osaamattomuudesta jäi helposti laiskoille. Kirjoista ja paperista oli puutetta. Ruokaa lapset saivat internaatissa ainakin kolmesti päivässä. Suvannon koulu oli nelivuotinen. Kou-

lunkäyntiä jatkettiin Sohjanankoskella kahdeksanteen luokkaan ja sieltä jotkut jatkoivat Kiestingin internaattiin.

Kiimasvaara oli niin pieni kylä, ettei siellä ole ollut omaa kirkkoa eikä tsasounaa. Lähin kirikkö oli Pistojärvellä. Ortodoksinen kävi ristimässä ja hautaamassa kyläläisiä. Kyläläiset kävivät Pistojärven kirkössä niin kauan kuin se oli mahdollista. Näiltä reissuilta kerrotaan, että kirkon seinässä olleista paksuista nauloista eli piikareista oli yksi katkennut itsestään. Siitä rahvas teki omat johtopäätöksensä – se ei tietäisi hyvää kirkolle. Eikä sitä hyvää kyllä tullutkaan. Stalin kielsi uskonnon ja kaikki siihen viittaavat tunnusmerkit sosialismin vastaisina. Niinpä Pistojärven kuten useimman muunkin kirkon kohtaloksi tuli klubina, varastona, asuntona ja ties minä muuna rakennuksena toimiminen. Kalmismaa hautaristeineen ja kropsitsoineen Kiimasvaarassa oli. Se sijaitsi Riikosen ja Kortein talojen välissä ja sen tunnisti suurista kuusista. Uskonnon vastaisen kauden alettua tuli kielto haudata vainajat tuttuun kalmismaahan. Sieltä väitettiin valuvan likavesiä. Vainajat täytyi viedä talvietä myöten suon yli korkealle mäelle Suvantoon päin.

Talvisodan sytyttyä suurin osa kyläläisistä evakuoitiin Vaarakylään. Kuljettaessa evakoon kovilla pakkasilla, eläimiä kylmettyä ja suuri osa niistä täytyi lopettaa. Sodan jälkeen kolhoosiin tuotiin kauempaa isoja lemmiä – "olivatko heposia". Suurikokoiset lemmät tuottivat ongelmia, sillä ne upposivat helposti metsälaitumien rämeisiin ja soihin. Sieltä niitä sitten koko kylän voimin kiskottiin ylös. Kolhoosi laittoi kyläläisiä paimentamaan lemmiä. Ainakin Riikosen tyttäristä Moarie (nyk. Kaivonen Ruotsissa) ja Potapovin Heikin Hekla paimensivat kolhoosin karjaa.

Talvisodan jälkeisenä ns. välirauhan aikana elettiin entiseen malliin – mitä nyt vain entistäkin varovaisemmin. "Ei uskallettu puhua niin mitään. Jos kysyt jotahi muamolta, vastaus oli: hiljää. Puhuttiin vain työstä ja arkihommista."

Sota-aika vv. 1941–1944

Heinäkuun ensimmäinen päivä v. 1941 tuntuu jääneen monen kiimasvaaralaisen mieleen pysyvästi. Ja tuo sama päivä vei Kiimasvaaran nimen sotahistorian lehdille. Aamuyöllä klo 02.30 Ryhmä J:hin (komentaja evl. Jussi Turtola) kuulunut 1./JR 53 ylitti Kuusamon suunnal-

la valtakunnan rajan täydellisen hiljaisuuden vallitessa. Rykmentin 2. pataljoona (2./JR 53) lähti aamulla klo 7 Penninkiluoman itäpuolelta Kiimasvaaraan menevän tien suuntaan yhtä huomaamattomasti. Kiimasvaaraan johti lähes olematon tie, jota sotilaat joutuivat heti rakentamaan. Pataljoonat kohtasivat toisensa Kiimasvaaran kylässä, jonka he saartoivat (Tamminen, Vienan tytöt ja Sotatieteen laitos, Jatkosodan historia 4). Jatkosodan historian 4. osassa kerrotaan, että venäläiset rajavartijat olivat vähän ennen suomalaisten tuloa syyttäneet vartiiorakennuksensa palamaan ja lähteneet pakoon. Kysymyksessä on mitä ilmeisimmin joku Kiimasvaaran ja Suomen rajan välillä ollut vartioutupa. Kyläläisten kertoman mukaan rajavartijat olivat lähteneet kolme päivää ennen suomalaisten tuloa rajan suuntaan ja käskeneet kyläläisten pysyä kotonaan. Suomalaisten tulopäivänä Kiimasvaaran kylässä ei syytetty yhtään rakennusta palamaan eikä ammuttu yhtään laukausta.

Tänä samana päivänä kiimasvaaralaiset, naiset, pojat, tytöt ja vanhukset, suorittelivat askareitaan kuten ennenkin. Riikosen Moarie ja Potapovin Hekla olivat paimenessa. Riikosen pirtissä Katri-tytär lakaisi koivuvihdalla lattiaa ja toiset tytöt Riikosen Anni, Moisejevin Natalia ja Olga sekä Koljosen Nastti puuhailivat yhdessä leikkijään. Kesken näiden puuhien tuli kaksi Uljana-muamoja, Moisejev ja Koljonen, hakemaan tyttöjä. Naiset arvelivat, että lapset pelästyisivät, jos yks kaks näkisivät sotilaita. Kiimasjärven rannassa oli tyttöjä ja naisia tekemässä halkoja. Sinne kokoonnuttiin yhteen seuraamaan tilannetta. Joku nainen ja nuori mies lähtivät lasten kanssa pakoon soutamalla Kiimasjärven yli. Asukkaistahan oli peloteltu suomalaisilla sotilailta. Muutamia suomalaisia sotilaita tuli rantaan. Heillä oli huvuja ja koivunoksia kypärissään. "Puhuteko te suomea?" he kysyivät. "Kyllä mie oon tätä kieltä aina pakissu", vastasi joku naisista.

Kiimasvaaralaisten elämässä alkoi nyt uusi ajanjakso, joka kesti heinäkuusta 1941 syyskuuhun 1944. Sota toi tullessaan uusia asukkaita: suomalaisia ja saksalaisia sotilaita, lottia, terveysisaria, opettajia, sotavankeja jne. Uutta olivat myös armeijan autot. Joku kiimasvaaralainen kertoi nähneensä tuolloin auton ensi kertaa.

Suomalaisen sotilashallinnon tultua valtaan miehitetyillä Itä-Karjalan alueilla, oli luonnollista, että politiikka muuttui. Muu-

toskia tuli pieneen Kiimasvaaraan. Kolhoosi lopetettiin. Jokainen alkoi tehdä työtä omalle perheelleen. Maita ei ilmeisesti sen kummemmin jaettu takaisin asukkaalle. Itsekukin kasvatti viljaa omilla vanhoilla pelloillaan. Ohranjyvät jauhettiin entiseen malliin Vitsakosen myllyssä. Sota-aikana myllypirtti paloi suomalaisten sotilaiden kalastusreissun yhteydessä. Sotilaat rakensivat paikalle uuden pirtin. Viimeisen kerran kyläläiset käyttivät myllyä syksyllä 1943. Seuraavana syksynä ei ehditty ja osa pelloistakin jouduttiin jättämään niittämättä. Suomesta tuotiin

kyläläisille pienempiä, punaisia maataislehmiä kolhoosin "heposen kokoisten" tilalle. Joku muisteli, että kolhoosissa säilyneet omat lehmät saattoi ostaa itselle, jos oli rahaa. Hinta oli kolmetuhatta silloista markkaa lehmältä. Suomalaiset veivät isot lehmät ja myös kolhoosin hevoset käyttöönsä. Karjaa hoidettiin perinteisten tapojen mukaan. Kesäisin vanhat mummut ajoivat eläimet kujaa pitkin metsän reunaan, josta ne menivät metsälaitumille syömään. Illalla kellokas toi lehmät kotiin lypsettäviksi.

Suomen Lääkintöhallitus lähetti Itä-Karjalaan vapaaehtois-

ta lääkintähenkilökuntaa. Kiimasvaara kuului Kiestingin piiriin, jonka terveysisarena, syksystä 1941 kesäkuulle 1942, toimi Saimi Lindroth. Hänen asemapaikkansa oli Suvannossa, josta pitäen hän hoiti niin siviiliväestöä, omia haavoittuneita kuin sotavankejakin. Vaikeampien tapausten hoitoon hän sai puhelimella ohjeita lääkäriltä Kuusamosta tai hommasi heidät hoitoon Suomeen (Lindroth, Minun Vienan-Karjalani).

Saksalaisilla oli omat lääkärintensä. Ainakin kerran muistivat Kiimasvaarassa syntyneet saksalaiset sotilääkärin olleen tekemisissä siviilien kanssa am-

Kyläläiset olivat kutsuvieraina suomalaisten 2.7.-41 järjestämässä Kiimasvaaran valtausjuhlassa (SA-kuva).

Yrjö, Jaakko ja Mikko (Moisejev) tekevät tuttavuutta suomalaisten sotilaiden kanssa (SA-kuva).

matillisessa mielessä. Se tapahtui syyskesällä 1942, jolloin yli 90-vuotias Ahon ukko eli Ivan Moisejev sai ilmeisesti sairauskohtauksen heinäkuureissullaan ja tuupertui Kiimasjärven rantaveteen. Opettajana ollut luutnantti Järvinen antoi hänelle teko hengitystä. Saksalainen lääkäri haettiin paikalle ja hän toteasi vanhuksen kuolleeksi. "Saksalainen lääkäri kahto Ahon ukon sormenpäitä", muisteltiin tapahtumaa yli viisikymmentä vuotta myöhemmin.

Ikänsä Kiimasvaarassa asunut Ahon ukko ei ehtinyt nähdä ennustuksensa toteutumista. Heinäkuun alussa v. 1941 hän oli nimittäin varoitellut suomalaisia sotilaita Venäjän voimasta: "Kuinka te uskallatta tulla tälle puolen rajaa? Ette te pojat tunne Venäjän voimaa. Ette te täällä voi kauan pysyä." (Viisi sodan vuotta, s. 403). Ennen kuolemaansa hän kuitenkin ehti kuulla Suomeen paenneen poikansa Konstan elämästä. Konstantytär Katri lähetti Pudasjärveltä sota-aikana muutaman pakketin pappansa perheelle. Ahon ukko lähetti pojalleen muistoksi valokuvansa. Posti kulki suomalaisten sotilaiden välityksellä. Vienaassahan soti ja myös kaatui paljon pohjoisen mm. Pudasjärven miehiä.

Konstan poika Jussi oli Vienan Heimosoturipataljoonassa. Hän pääsi käymään kotitahuvillaan sukulaisiaan tapaamassa – ja Vinaan päätyi lopulta hänen elämänsä. Venäläisten partisaaniosasto onnistui väijytyksensä Latvajärven kylän lähistöllä. Jussi joutui vangiksi ja hänet surmattiin juhanuksena 1943.

Ensimmäinen ja viimeinen koulu

Kiimasvaaran historian todennäköisesti ensimmäinen ja viimeinen koulu toimi siellä sota-aikana. Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnan koulutoimisto teki elokuussa v. 1941 ehdotuksen koululaitoksen väliaikaisesta järjestämisestä. Sen tärkeimmäksi tehtäväksi tuli suomalaiskansallisen hengen kasvattaminen

Tärkein oli kansakoulu. Lokakuun lopussa 1941 annettiin oppivelvollisuusjulistus, joka koski 7–15 vuotiaita itäkarjalaislapsia. Oppivelvollisuudesta voitiin vapauttaa alueilla, joilla opetusta ei voitu järjestää koulutilojen puutteen tai muiden syiden vuoksi. Tammikuussa 1942 annettiin määräys kansakoululaitoksen perusteista (Laine: Suur-Suomen kahdet kasvat ja Sotatieteen laitos: Jatkosodan historia 4).

Näiden määräysten mukaan alkoi Kiimasvaarankin koulu

Kiimasvaaran koululaisia talvella 1942. Vas. Timon talosta Tatjana Moisejev (Huuhta), Aili Majava Suvannosta, Riikosesta Katri Nikitin (Niikkano), Aili Majava Suvannosta, Riikosesta Anni Nikitin (Niikkano), Miitrein talosta Natalia Moisejev (Muistama), Elli Rohkimainen Suvannosta, Savinasta Jaakko Moisejev (Muistama), Miitrein talosta Mikko Moisejev (Muistama), Timon talosta Yrjö Moisejev (Huuhta), Stahvein talosta Antti Moisejev (Koikeroinen), Heikin talosta Mikko Potapov (Poutiainen), opettaja Lauri Koski Kämpälästä (kuva teoksesta Saimi Lindroth: Minun Vienan-Karjalani).

toimia tammikuusta 1942 alkaen entisissä venäläisten rajavartiostorakennuksissa. Ensimmäinen opettaja oli Kämpälästä, nimeltään Lauri. Hän oli sotilasarvoltaan vänrikki ja joutui rintamalle. Syksyllä 1942 tuli opettajaksi joku nainen. Pääsimään oli opettajana suomalainen luutnantti Järvinen – tammikuusta 1943 vuoden 1944 kevatlukukauden loppuun. Joulun aikaan 1943 luutnantti Järvinen, jolla oli Kiimasvaarassa vaimo, poika ja ilmeisesti inkeriläinen kasvattitytär, lähti perheineen Suomeen joulunviettoon. He ottivat mukaansa Miitrein talon Natalia-tyttären (Moisejev, Muistama, nyk. Hillman Ruotsissa). Äänekoskella Natalia näki ensi kerran joulupukin. Joululahjaksi hän sai opettajan perheeltä sukset.

Niillä saivat toisetkin laskea mäkeä, kun Natalia tuli joululomalta kotiin. Saksalaisten autonpenkit olivat myös hyviä kelkkoja mäenlaskussa.

Oppilaat olivat pääasiassa Kiimasvaarasta ja Suvannosta. Suomalaisten lottien lapsia oli myös koulussa, samoin Ahokylän ja Vuokkiniemen lapsia. Vuokkiniemäläisistä muistettiin kaksi Annia, Karhu ja Remsu sekä pari muuta koululaista.

Heidän asuntonaan oli sotaherrojen entinen talo. Opettaja asui sen toisessa päässä.

Koulu oli luonnollisesti suomenkielinen ja Suomen mielen. Historian tunneilla käsiteltiin ainakin Suomen historiaa, puhuttiin suomalaisista sotaherroista, eniten tietysti Mannerheimista. Karjalan maantietoa muistetaan opetun. Uusi asia karjalaislapsille oli luterilaisen uskonnon opetus. Kuri koulussa oli tuohon aikaan tiukka ja kun opettajana oli sotilaita, lie nee sekin vaikuttanut kurinpiitoon. Laiskoille jäi tässäkin koulussa, jos ei osannut läksyjään. Joidenkin mielestä suomalaisten koulussa oli kuitenkin vapaampaa kuin neuvostovallan aikaisessa.

Suomalaisen miehityshallinnon aikana karjalaislapsilla oli mahdollisuus päästä jatkamaan koulunkäyntiään sekä Karjalassa että Suomessa. Kiimasvaarasta ainakin Riikosen Mari ja Miitrein talon Mikko olivat Äänislinnassa – Mari talous- ja Mikko keskikoulussa. Muitakin on mahdollisesti ollut koulussa muualla.

Uudet isännät pyrkivät suomalaistamaan karjalaisväestöä myös sukunimiä muuttamalla. Venäläisiä nimiä vaihdettiin

suomalaisiin. Koulussakin opettaja korosti sukunimien suomalaistamisen tärkeyttä ja haukuskeli oppilaita kommunisteiksi, jos he eivät heti ilmaiseet haluaan vaihtaa nimeä. Niinpä Miitrein Moisejevit muuttivat Muistamaksi, Stahvein Moisejevit Koikeroiseksi, Timon talon Moisejevit Huuhtaksi, Savinan Moisejevit Koukeloksi, Ahon Moisejevit Ahkoilaksi, Potapovit Poutiaiseksi, Riikosen Nikitinit Niikkanoksi. Vain Markken talon Koljoset pysyivät entisellä suomalaisella nimellä.

Kirkollisten menojen suorittaminen ja kaikki uskonnollinen toimintahan olivat olleet kiellettyjä jo pitkään. Kiimasvaarassakin oli kastamattomia lapsia ja nuoria. Sota-aikana suomalainen ortodoksinen pappi jumalanpalveluksia ja kastoi halukkaita pyhitetyllä vedellä. Luterilaisuus ei vetänyt puoleensa ortodoksinen kirkkoon perinteisesti kuuluneita kyläläisiä eikä suurinta osaa itäkarjalaisia, vaan he halusivat tutun kirkon huomaan.

Elämä suomalaisten miehittäjien ja kyläläisten kesken sujui rauhallisesti. Suomalaiset laittoivat kylälle kaupan. Kyläläiset tekivät töitä suomalaisille esim. tytöt olivat lottien apulaisena sotilaiden ruokalassa. Soti-

laat autoivat miehettömiä perheitä raskaammissa töissä. Suomalaiset rakensivat saunat mm. Ahoon ja Riikoseen, jonka sauna oli niin lähellä tietä, että se sattui saksalaisen kuorma-auton kulkureitille. Vitsakosken myllypirtin rakentaminen mainittiin jo aikaisemmin.

Elämä oli vapaampaa jatkuvasta sodan ja sotilaiden läsnäolosta huolimatta. Suomeen ei siviiliväestö kuitenkaan voinut mennä vapaasti sotatilan takia, ellei synnä ollut esim. sairaus, jota mentiin terveysisärensänsä hoidattamaan Kuusamoon tai jopa Ouluun asti. Riikosen Jenni pääsi suomalaisten ansiosta Suomeen hoitoon synnytettyään Huoti-pojan miehelässään Akonlahdessa. Pääsy Kajaaniin sairaalaan lienee pelastanut nuoren äidin.

Sodan jatkuessa alkoi vallattujen Itä-Karjalan alueiden pitäminen Suomen hallussa näyttää epätodennäköiseltä. Evakuoitusuunnitelmia alettiin tehdä jo marraskuussa 1943. Silloin vilahdelti ajatus koko suomenheimosen väestön siirrosta Suomeen. Kuitenkin, kun vetäytyminen kesäkuussa 1944 alkoi, kielsi päämaja paikallisen väestön evakuoinnin ja päätti, että Suomeen saisivat lähteä kaikki halukkaat (Kirkinen-Nevalainen-Sihvo: Karjalan kansan historia).

Vienasta lähtö suomalaisjoukkojen mukana tapahtui myöhemmin syyskesällä. Kiimasvaaralaiset lähtivät syyskuun alussa. Suomalaiset sotilaat hakivat heidät senaikaisilla häikäpönttölinja-autoilla. Osa kyläläisistä tuli eläinten kanssa kävelen. Sinne jäi kotikylä. Myöhemmin tulleet suvantalaiset kertoivat, että osa Kiimasvaaran taloista oli jo sytytty palamaan. Viimeisenä tulleet saksalaisjoukot käyttivät poltetun maan taktiikkaa myös Vienasta perääntyessään.

Kiimasvaaran taloista ja asukkaista

Kiimasvaarassa syntyneet ja asuneet muistavat hyvin kotikylänsä talot ja monia asioita niiden asukkaistakin.

1. Suomen rajalta päin tultessa olivat tien vasemmalla puolella heti vastassa venäläisten kasarmirakennukset. Toisessa asuivat upseerit ja toisessa sotilaat. Pihassa olivat tietysti navetta ja hevostalli. Ennen näitä rakennuksia rajavartiosto sijaitsi sekä Timon että Vaseli Potapovin talossa.

2. Kasarmin jälkeen oli Marppasen talo. Heidän sukunimensä oli Moisejev. Talossa asui

iäkäs aviopari. Emäntä oli nimeltään Palaka ja hän oli Suvannosta. Isännän sisar oli kuollut aikaisemmin, samoin pariskunnan tytär Anni, joka oli menehtynyt kaksosten synnytykseen. Marppasen isäntä oli yrittänyt karata Suomeen, mutta jäänyt kiinni. Hänet pidätettiin ja vietiin vakoojaksi epäiltyä Siperiaan 1930-luvun puolivälissä. Timon talon Palaka-emäntä huolehti Marppasen halvaantuneesta Palakasta tämän kuolemaan asti. Olivathan he sukua toisilleen.

3. Edelleen Suvantoon jottavan tien vasemmalla puolella oli Timon talo, jonka asukkaiden sukunimi oli myös Moisejev. Timo oli Ahon ukon veli. Sota-aikana sukunimi muutettiin Huuhtaksi. Talon nuorempi isäntä Mikittä kuoli noin v. 1931 johonkin sairauteen. Hänen vaimonsa oli Riikosen tytär Palaka os. Nikitin. Heillä oli seitsemän lasta: Stepana eli Teppo, Vaseli, Ilja eli Elias, Moarie, Jouki, Tatjana eli Taimi ja Yrjö, joka oli alle vuoden isän kuollessa.

Teppo oli Neuvostoliiton armeijassa talvisodan ajan ja palasi Kiimasvaaraan, jossa hänellä oli vaimo Anni ja neljä lasta. Vuonna 1941 hänet kutsuttiin taas armeijaan ennen suomalaisten tuloa. Sen jälkeinen kohtalo on epävarma. Sanotaan, että hän olisi kaatunut Sohjanankoskella tai kadonnut.

Elias oli myös venäläisten armeijassa ja joutui sotavangiksi. Myöhemmin hän oli Heimosoturi-pataljoonassa ja kaatui Suomea puolustaessaan.

Palaka-muamo ja muut lapset sekä Anni-minja lapsineen tulivat v. 1944 Suomeen ja palauttamisen uhatessa siirtyivät Ruotsiin 1940-luvun loppupuolella. Palaka ja Vaseli ovat siirtyneet tuonilmasiin. Mari (Gustafsson), Jouki (Laamanen) ja Yrjö (Huuhta) asuvat edelleen Ruotsissa ja Taimi (Palokoski) Kanadassa, jonne meni muitakin karjalaisia. Timon Mikitällä oli Puavila eli Paavo-niminen veli. Hän on ollut ennen sotia postipäällikkönä Suvannossa. Puavila kaatui sodassa. Vaimo ja lapsi lähtivät evakkoon ennen suomalaisten tuloa. Heidän kerrotaan kuolleen.

4. Tien ja Ahonvaaran välissä kulki kapea puro. Sen takana olevalla kukkulalla oli vain yksi talo, Aho. Ahon ukko eli Ivan Moisejev eli yli 90-vuotiaaksi. Hänen ensimmäinen vaimonsa oli Lonkasta. Lapsia syntyi neljä: Konsta, Natalia, Anni ja poika, joka oli kuollut espanjantautiin ennen vallankumousta. Anni oli menehtynyt lapsentekoon. Natalia meni ennen Konstaa Suomeen miehensä Simo Potapovin kanssa. Simo oli myös Kiimasvaarasta. Suomessa he olivat Poutiaisia. Natalia kuoli Utajärven Hirsijärvellä noin v.

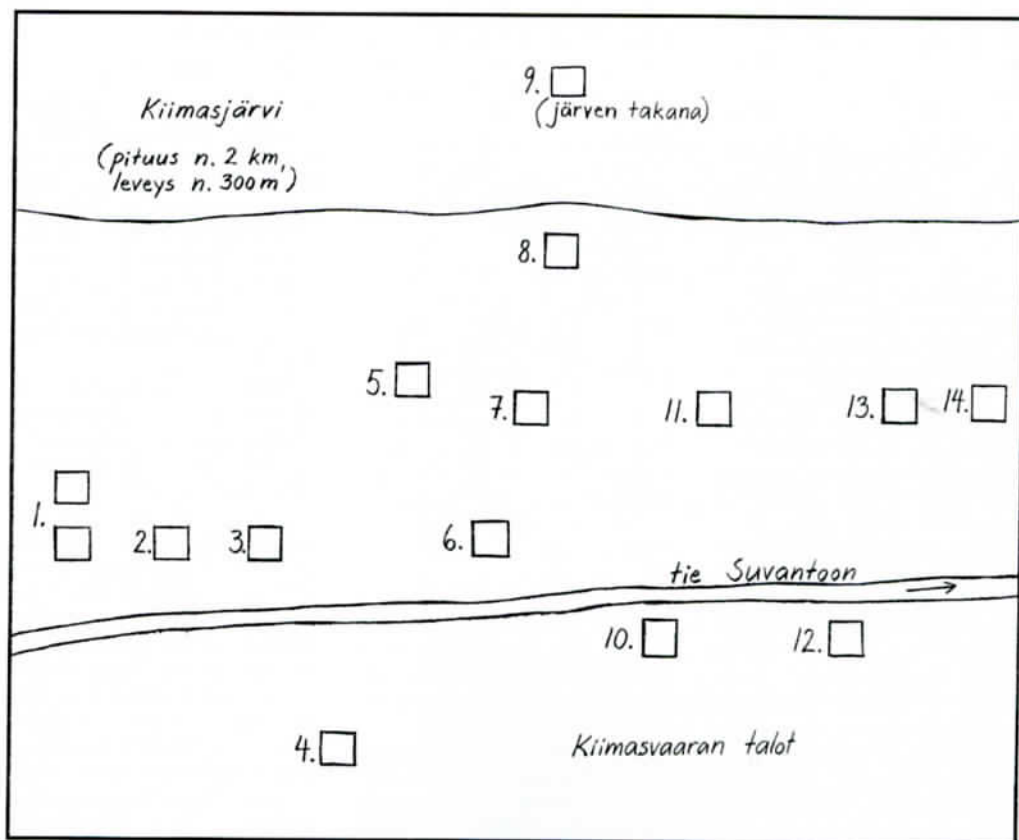
1936. Konstan perheen pako Suomeen kuvattiin edellä.

Konstalla ja Moariella oli ollut Kiimasvaarassa Jussia ja Katria vanhemmat, Oskari ja Luviisa-nimiset lapset, jotka olivat kuolleet espanjantautiin. Suomessa heille syntyi kolme lasta, Maija, Anni ja Reino. Moarie eli Suomessa kymmenen vuotta, Konsta pitempään vuoteen 1958.

Ahon ukon toinenkin vaimo Santra oli Lonkasta, sukuaan Malinen. Santra (Ahkoila) ja tytär Veera lastensa Niinan ja Auliksen kanssa tulivat Suomeen v. 1944. Veera, Aulis ja Suomessa syntynyt Veikko asuvat Ruotsissa.

5. Tien ja Kiimasjärven välissä korkealla törmällä oli Stahvein eli Tahvanan talo. Hekin olivat sukuaan Moisejev. Emäntä oli nimeltään Lukeria. Hän oli kotoisin Suvannosta. Lukeria kuoli sota-aikana Kiimasvaarassa.

Perheessä oli kuusi lasta. Hotatta oli Neuvostoliiton armeijassa. Hän asuu edelleen Karjalassa, Kiestingissä. Hänen vaimonsa Palaka oli Suvannon Rohkimaisia, Pudasjärvellä asuvan Yrjö Kankaan sisar. Palaka eli vuoteen 1993 Kiestingissä. Tahvanan pojista Homa kaatui talvisodassa Neuvostoliiton armeijassa. Muu perhe tuli Suomeen v. 1944. Isä-Tahvana kuoli

Kiimasvaaran talot: 1) Kasarmi, 2) Marppanen, 3) Timon talo, 4) Aho, 5) Stahvein talo, 6) Savina, 7) Markken talo, 8) Miitrein talo, 9) Ollin talo, 10) Riikonen, 11) Kortei, 12) Vaselin talo, 13) Ievanen, 14) Heikin talo.

li Iissä 1940-luvun lopulla. Santara (Hiltunen) meni miehelään Rovaniemen lähistölle ja muut lapset Ruotsiin. Mari on kuollut siellä, pojat Ville ja Antti asuvat edelleen Ruotsissa.

6. Savinan talon väki oli myös Moisejevejä. Isäntä oli Ahon ukon veli Vaseli. Emäntä Palaka oli Suvannosta, Kankaan talon Rohkimaisia. Hän sekoitui vanhuudessaan. Palakan ja Vaselin poika Timi haki emännän Pistojärven Hirvisalmesta. Hän oli Anni os. Potapov, jonka sisar Olga Uusi-Ilkainen asuu Pudasjärvellä. Annilla ja Timillä oli kaksi lasta: Maria (nyk. Vasara Kittilässä) ja Jaakko (Koukelo Ruotsissa ja Espanjassa). Savinan Timi vietiin kansanviihollisena v. 1932 Siperiaan. Anni laittoi sinne paketteja. Ennen sotaa Kiimasvaaraan tuli tieto Timin vapautumisesta, mutta syttynyt sota sotki asiat ja sille tielle Timi jäi.

Savinan Palaka jäi leskeksi Ahon Vaselista. Myöhemmin hän meni yhteen toisen Vaselin kanssa. Tämä oli Malisen Vaseli Lonkasta, Ahon ukon Santran veli. Tämäkin Vaseli jätti Palakan leskeksi. Pariskunnalle syntyi kaksi poikaa: Puavila ja Yrjö. Molemmat pääsivät Kiimasvaarasta opintielle. Puavila opiskeli opettajaksi. Hänet mainitaankin tuolta ajalta opiskelutoveri Urho Ruhasen kirjassa "Syytettynä suomalainen". Sota-aikan Puavila oli Saksan rintamalla ja joutui vangiksi. Saattaa olla, että hän oli Suomeen vapautettujen joukossa, mutta jossain vaiheessa hänen on ilmoitettu kuolleen lavantautiin. Paikasta ei ole tietoa. Puavilan vaimo Jouki oli luultavasti Tuhkalasta. Heillä oli pari lasta. Jossain vaiheessa he ovat asuneet Aunuksessa. Harkeempaa tietoa ei ole. Yrjö opiskeli metsänhoitajaksi. Hänen arveltiin asuneen Kiestingissä.

7. Markken talon asukkaat olivat nimeltään Koljosia. Sukunimi on lähtöisin Suomesta tulleelta kotivävyiltä. Talon isäntä ja emäntä olivat kuolleet" jo aikoa sitte". Talossa asuivat tyttäret Anni ja Uljana sekä hänen tyttärensä Nasti. Anni kuoli Vaarakylässä evakossa talvisodan aikana. Uljana eli Ulla tuli Nastin kanssa Suomeen ja edelleen Ruotsiin, missä tytär perheineen asuu.

8. Lähimpänä Kiimasjärven rantaa oli Miitrei Moisejevin talo, jota jotkut nimittivät Rannan taloksi. Miitrein vaimo Uljana oli syntynyt Kiestingin Sohanansuusta. Miitrei vietiin 1930-luvun alkupuolella. Lapsista Kristiina meni vaimoksi Vaseli Semenoville Vaarakylään. Jatkosodan sytyttyä Mari-tytär oli uitossa Sohanansuussa. Hän

jäi eri puolelle kuin Kiimasvaarassa ollut perhe. Mari asuu edelleen Karjalassa. Muiden lasten kanssa Uljana lähti Suomeen v. 1944 ja sieltä jatkettiin Ruotsiin, missä asuvat lapsista Jussi, Natalia, Olga ja Aleks. Mikko ja Yrjö ovat kuolleet.

9. Kiimasjärven toisella puolella oli Miitrein veljen Ollin talo. Myös Ollin väki vietiin 1930-luvulla Siperiaan. Isännän ja emännän lisäksi vietiin pojat Simana, Vaseli ja Jaakko vaimoineen sekä tyttäret Iro. Jaakon vaimo oli Timon talon tytär Anni. Suomeen olivat noin v. 1920-luella Ollin pojat Jussi ja Teppo. He taistelivat Suomen armeijassa. Molemmat ovat kuolleet.

10. Riikosen talo sijaitsi Suvantoon menevän tien oikealla puolella. Vanha isäntä oli kuollut 1920-luvun taitteessa. Poika Miitrei eli Mikko oli tullut Suomeen jo sitä aikaisemmin. Hän asui Yli-Iissä, sukunimenään Mikkonen. Vanhaemäntä Moarie pakeni Suomeen v. 1924 tyttärensä Moarien ja tämän lasten kanssa. Talossa asuivat poika Ontrei eli Antti Nikitin ja vaimo Malania, joka oli sukuaan Niikanov Kutusista. Antti vangittiin 1930-luvun alkupuolella. Lapsista Jenni asuu Uhtualla, jonne hänenkin perheensä siirrettiin v. 1958 perspektiivittömäksi luokitellusta Akonlahdesta. Uhtualla asui myös Pekka vuoteen 1987. Tyttäret Mari (Kuivanen), Anni (Klasson) ja Katri (Niikkano) asuvat Ruotsissa, jonne hekin äitinsä Malanian kanssa siirtyivät Suomessa olonsa jälkeen 1940-luvun loppupuolella.

11. Tien ja järven välissä, melkein Riikosen kohdalla, oli Kortein talo. Emäntä oli Ahon ukon sisar Varvara. Isäntä oli Ahon sukuaan Nikitin, Riikosen isännän sukulaisia. Kortein isäntä vietiin 1930-luvun alkupuolella. Koko perhe vietiin Siperiaan v. 1937–38 puhdistuksissa. Vanhemmat ja lapsista Hilja, Sampu ja Oskari ovat kuolleet siellä. Tatjana-niminen tytär – nyt jo iäkäs nainen – asuu vielä Siperiassa. Sota-aikana Kortein talossa asui saksalaisia. Talon lähellä oli vankiparakeja.

Suvannon puoleisissa päässä kylää asuivat Potapovit:

12. Riikosen puolella tietä oli Vassilein eli Vaselin talo. Se jäi tyhjäksi 1920-luvun alussa, kun Vaseli Potapov meni vaimonsa Veeran kanssa Suomeen. Veera oli Riikosen tyttäriä, Antin ja Palakan sisar. Suomeen olivat menneet myös Vaselin veli Simo ja tämän vaimo Natalia, joka oli Ahon ukon tytär. Suomessa sukunimeksi otettiin Poutainen. Vaselin talossa oli venä-

läisten rajavartiosto ennen uusia rakennuksia. Kolhoosin kauppa oli siinä myös. Talleissa pidettiin kolhoosin hevosiä. Talo lie nee ollut kylän suurimpia.

13. Levasen talon väki vietiin Siperiaan 1930-luvun puolivälissä. Isäntä oli Hilvana, emäntä Tatjana, lisäksi vietiin ainakin työtöt Anni ja Nasti. Ilmeisesti 1920-luvun alussa Levasen talosta meni Suomeen kaksi poikaa, Juho ja Teppo. Juholla ainakin on jälkeläisiä Suomessa.

14. Viimeinen talo Suvantoon päin mentäessä oli Heikin talo. Pojista Vaseli oli vaimoineen töissä muualla Karjalassa. Heidän poikansa Olavi oli Kiimasvaarassa silloin, kun suomalaiset tulivat. Vaseli oli venäläisten armeijassa ja kaatui jatkosodassa. Teppo-nimisen pojan vaimo Tatjana ja pojat Santeri ja Mikko sekä Vaselin Olavi tulivat Suomeen v. 1944. He palasivat kuitenkin takaisin v. 1948. He ovat kaikki kuolleet Kiestingin seutuvilla. Tiedot Olavista ovat ristiriitaisia. Heikin tytär Hekla kuoli sota-aikana Kiimasvaarassa. Toinen tytär Mari asui jossain muualla Karjalassa. Yksi poika asui Sohanassa ja kaatui Neuvostoliiton puolella. Myös Pekka-niminen poika oli muualla Karjalassa. Katri-niminen tytär on asunut Suomessa, Utajärvellä.

Toiviomatka Kiimasvaaraan

Heinäkuussa 1994 lähti Ruotsista reilu parinkymmenen matkaajan joukko kiimasvaaralaisia ja heidän jälkeläisiään miehineen, vaimoineen ja lapsineen matkalle kohti Vienea. Suomesta meitä liittyi joukkoon puolenkymmentä matkaajaa. Osa oli käynyt Kiimasvaarassa aikaisemmin, osalle matka oli ensimmäinen.

Vartiuksen tulliselvitysten jälkeen Karjalan puolella olikin vastassa opas – kiimasvaaralaisista ja vaarakyläläistä sukujuurta oleva Aleksanteri. Yöpymispaikkaamme Pääjärvelle ei kannattaisikaan lähteä Vuokkiniemen ja Vuonnisen kautta teiden huonon kunnon takia. Niinpä auton keula suunnattiin Jyskyjärveä kohti edellä ajavan oppaan perässä. Ennen Jyskyjärveä pysähdyimme Borovoissa. Kylä on rakennettu Tsirkkakeijoen varteen metsätyökeskuksen työntekijöitä varten.

Jyskyjärven kylä sijaitsee Tsirkkakemin ja Jyskyjärven välisellä niemellä ja kolmella saarella. Jalankulkija pääsee joen toiselle puolelle kahta riippusiltaa. Autoja varten on maantie-

silta. Ylitimme sillan kaiken varalta kävelleen ja auto ajoi pelkässä tavaralastissa. Hyvin silta kesti. Kun kävelin Tsirkkakeijä ylittävää siltaa ilta-aurinon paisteessa, olin tyytyväinen siihen, ettemme tällä kerralla voineet mennä Kiimasvaaraan lyhintä reittiä. Nimittäin – Jyskyjärveä ei voi selittää toisille, se täytyy kokea itse.

Matka jatkui kohti pohjoisessa kulkevaa Kemi-Uhtuan valtatieltä ja sitä pitkin edelleen länteen kohti Uhtuaa. Saavuimme sinne puolenyön seutuvilla ja pysähdyimme juomaan teetä uhtualaiseen kahvilaan. Uhtualta matka jatkui heinäkuussa kesäyössä kohti pohjoista. Aamuyöllä kolmen maissa olimme vihdoin Pääjärvellä, missä odotti varattuna hotelli- ja perhemaajoitus. Pääjärveläiset olivat jaksaneet odottaa ja pitivät jopa vastaanottopuheet vieraille. Majoitukseen oli kuitenkin tulut muutoksia. Vanha koillismaalainen sanonta kuuluu: kuusamalaisilla on eri jumalat kuin muilla – ja siltä se vähän vaikutti – Vienassakin. Pääjärvellä nimittäin vietettiin 1970-luvun alussa perustetun metsätyökomiteaan "syntymäpäiväjuhliä" ja juhliin osallistuvat kuusamalaiset oli majoitettu hotellin kahdeksaan huoneeseen. Asiat sujuivat kuitenkin mallikkaasti ja jokaiselle ruotsalaisesta linjasta nousseelle löytyi yösiä perheistä.

Lauantaina 16.7. tutustuimme Pääjärven keskusta. Sitä hallitsevat komeat mäntykanneet ja suomalaisten rakentamat muistaakseni yhdeksäntoista kerrostaloa.

Iltapäivällä kuljettajankin levähdettyä lähdimme Kiimasvaaraa kohti. Olimme saaneet mukamme karjalaisia, joilla oli matkalla sukulaisia ja näin olen siteitä Kiimasvaaraan. Ensimmäinen pysähdyspaikka Suomen suunnassa oli Suvanto, Kiimasvaaran naapurikyliä. Siellä oli vakituisia kesäasukkaita heinäntekopuuhiissa. Joku oli aloittanut uuden kesämökin rakentamisen. Kyseltiin sukujuria – tunnetko te sen ja sen nimisen, joka lähti Suvannosta Suomeen? Suvanto on kaunis, avara paikka Pistojoen leveän suvannon rannalla. Pistojoen useampi haarajoki tuo vetensä Suomen puolelta ja Pistojoen järvinen luovuttaa ne Kuittijärven ja Kemijoen avustamana Vienanmerelle.

Kohta lähestyttiin monen syntymäkylää. Jännitys tiivistyi. Miltä se näyttää nyt? Löytyykö minun synnyintalon paikkaa? Kun auto pysähtyi, väki hajaantui kuin varpusparvi etsimään omia, tuttuja palkkoja. Riiko-

sen kolme tyttäriä Mari, Anni ja Katri tutkivat Suvannosta tulevan tien vasenta puolta. Tässä oli talo, tuossa piti olla kaivo. Onpa tullut metsää lisää. Tuolla oli niittyjä. Ne ovat kasvaneet umpeen. -Viisikymmentä vuotta on pitkä aika.

Riikosen Katri lähti oppaaksi toiselle Kattrille. Jälkimmäinen Katri vietiin seitsemänkymmentä vuotta sitten Moarie-muamon kesselissä Kiimasvaaran Ahon talosta Suomeen. - Mihin järvi on hävinnyt? Minusta se oli tuolla. - Mielikuvat nousevat varmasti mieleen. Ahonvaaran rinteitä oli aurattu vasta pari vuotta aikaisemmin. Pahaksi onneksi Ahon talon peruskivet oli silloin kaivettu pois. Jotain löytyi kuitenkin nykyiseen kotiin vietäväksi - liuskekiviä uunin pohjasta, ruostunut ohut rauta, väänntynyt rautakoukku. Pojanpoika Hannu tutki apuna paikkoja, joita mummo näytti: "Tuossa oli navetta. Se ei ollut kaukana pirtistä. Sen paikalla kasvaa horsmia ja vattupensaita Pirtin ovi oli tässä. Me äitin, isän ja Jussin kanssa asuttiin tässä päässä taloa. Kamarissa oli hella. Pirtissä oli iso uuni. Se oli tehty luonnonkivistä. Siinä oli piisi. Sauna oli tuolla notkelmassa, vesilaskun luona. Siellä oli hete. Puron yli meni pitkospuut. Niitä pitkin mentiin Palaka-tätiin luo. Riihi oli tuolla toisella puolella. Ei sillon ollut näitä kuusia eikä mehtiä. Oli vain pienet vesakot. Pellot ympäröi taloja. Onpa tämä muuttunu. No, onpa tietenni. Siitähän on seitsemänkymmentä vuotta, kun lähetettiin." Tällä tavalla puhuttiin varmasti jokaisen talon paikalla, jota tutkittiin tuona päivänä. Stahvein pojat ja tyttären tytär löysivät talon paikan Kiimasvaaran korkeimmalta paikalta, josta näki hyvin järvelle. Moisejevin Miitrein jälkeläiset, jotka olivat parhaiten edustettuina, keittivät kahvia kotirannassa. Samoin kaikki muutkin. Siellä myös uitiin innolla. Samoilta paikoilla missä monet olivat uineet lapsina, siellä uivat nyt mm. Miitrein Jussin tyttären pojat. Puhe sorisi - suomea, karjalaa, venäjää ja ruotsia. Laulettiin, niinkuin karjalaisilla on tapana ollut.

Kiimasvaara sijaitsee rajavyöhykkeellä. Sotien jälkeen ainoat asukkaat lienevät olleet rajavartioiden. Vaaran rinteitä on selvästikin niitetty, koska ne eivät ole metsittyneet kokonaan. Nykyisin Kiimasvaaran peltoja niittelee Tuhkalassa asuva Vladimir Timonen, jolla on lehmä yksityistilallaan. Timonen olikin paikalla rakennushommissa. Hänen apumiehensä ei ymmärtänyt karjalaa eikä suomea,

kun yrittin jututtaa häntä. Timonen lähti viemään halukkaita moottoriveneellä Vitsakosken myllylle. Koski kuohui komeana, mutta myllypirtistä oli jäljellä vain muutama hirsikerta. Kalmismaalla yritettiin myös käydä, mutta se kasvoi niin tiheää vitelikköä, että liikkuminen oli vaikeaa. Ennen siellä kasvanut kuusikko on sotien jälkeen kaadettu.

Kiimasvaarassa olemiseen varattu aika tuntui kuluvan yhdessä hurauksessa. Vähitellen väki kokoontui autolle. Rajavartioiden auto ajeli hiljalleen rajalle päin ja toinen jonkin ajan kuluttua sieltä pois. Pojilla lienee ollut työvuoron vaihto.

Kiimasvaara - nyt se oli nähty. Kuka ensimmäisen kerran, kuka 50, kuka 70 vuoden jälkeen sieltä lähdöstä. Minun lapsena kuvittelemani vaara oli tietysti erilainen. Enhän minä joki-varren kasvatti osannut kunnon vaaramaisemaa kuvitella. Tämä oikea Kiimasvaara oli avarampi. Sieltä näkyi järvi ja toisia siirtäviä vaaroja kauempaa. En minä enää tänne asumaan tulisi, tuumasi joku. Minä voisin rakentaa tänne kesämökin, mutta eihän se ole mahdollista, rajan pintaan, pohti joku toinen. Joskus tuntuu siltä, että melkein kaikki on mahdollista. Kukapa Kiimasvaarasta lähteneistäkään kuvitteli silloin tulevaisuutta vielä käymään kotitahuvillaan.

Toinen yö nukuttiin Pääjärvellä ja saatiin hyvät tarjoilut perheissä. Sunnuntaina 17.7. jatkoin matkaa Kiestinkiin. Alunperin oli tarkoitus käydä siellä ja tulla takaisin Pääjärvelle. Suunnitelmat muuttuivat ja kotimatka päätettiin aloittaa jo sunnuntai-iltana. Tie Kiestinkiin menee Sohjanansuun kautta. Ennen joen ylitystä on puomi ja siinä on passintarkastuspaikka. Aikamme odoteltamme pääsimme jatkamaan matkaa. Tarkastusasemalla oli rauhallista. Muutama lehmä ilmestyi metsiköstä ihmettelemään matkalaisia. Sohjanajoki yhdistää Pääjärven Tuoppajärven. Pääjärven säännöstely on aiheuttanut sen, että veden pinta on noussut ja peittänyt alleen komean Sohjanankosken. Ilman koskeakin maise ma on kaunis.

Tulimme Kiestinkiin puolenpäivän maissa. Sää oli ollut aurinkoinen jokaisena matkapäivänä. Nyt näkyivät ensimmäiset tummemmat pilvet Tuoppajärven etelän puoleisella taivaanrannalla. Iloiset karjalaiset olivat vastassa sukulaisia ja tuttuja, vaikka tuloaika oli epämiellyttävä. Jokaiselle löytyi kyläpaikka ja useampiakin. Aikaa oli iltaikymmenen.

Karjalaiset kestivät väkensä aina hyvin. Kyly lämpimää vieraille tulivatpa he kuinka omuttiseen aikaan tahansa. Herkkuja on tarjolla jos minkälaisia. Kemovin Arvon ja Hilman luona söimme tosi maukkaan aterian. Erityisesti jäi mieleen maukas kalaliemi ja viinimarjanlehdistä tehty mehu. Puhumattakaan maukkaista piiraita, joita saimme evääsikin kotimatalle. Hannulla ja Arvolla riitti juttua pihapöydän ääressä karttoja tutkiessa. Ja minusta tuntui, että Bimkoirakin piti minua tuttua edellisesäisen käynnin perusteella. Kemovin poika Igor lähti mukaamme tervehtimään Kiestinki-seuran puheenjohtajaa Gennadi Kundozerovia ja hänen perhettään. Galinan leipomat piiraat ja hillot olivat jälleen kerran viedä kielen mennessään! Lopuksi kävimme tervehtimässä Suvannosta lähtöisin olevaa Veera Rohkimaista, joka elelee yksin Kiestingissä. Veera lähettikin terveisiä kaikille suvantolaisille ja toivoi heidän käyvän ativoissa hänen luonaan.

Iltaikymmeneltä, kun tuli lähtöaika, juhlisti ärhäkkä ukonilma ja kaatosade lähtöämme. Paluumatka päätettiin tehdä parhaita teitä. Kiestingistä lähdettiin koilliseen Louhen suuntaan. Tie kääntyy vähän ennen Louhea kaakkoon ja jatkuu aina Usmanaan asti. Siitä matka jatkui lähes kohtisuoraan etelään Kotskoman korkeudelle, josta käännettiin länttä ja Kostamusta koh-

ti. Matkan varrella ei juuri näkynyt asutusta. Autoja tuli aamuskella vastaan, samoin marjansakon kanssa kulkeva mies. Maantien kanssa samansuuntaista rautatietä kulki yksi tavarajuna. Ennen Kostamusta oli passintarkastuspaikka, samoin Kostamuksen ja Vartiuksen välillä. Kaikki sujui ilman ongelmia, niin rajan ylityskin Vartiuksessa. Tulimme sopivasti aamukahville Rajakonttiin. Olimme nähneet enemmän kuin matkalle lähtiessä olimme osanneet odottaa. Rajakontissa tiemme Ruotsista tulleiden kanssa erosivat. He jatkoivat Ouluun ja edelleen Etelä-Ruotsiin. Matka oli odotettua vaiheikkaampi, oikein mukava matka. Siitä kiitokset kaikille matkalaisille ja matkanjohtajallemme Jussille!

Tämä kirjoitus on tehty pääasiassa niiden haastattelujen ja keskustelujen pohjalta, joita on käyty niin Suomessa, Ruotsissa kuin Karjalassakin asuvien kiimasvaaralaisten kanssa. Vähäisessä määrin on lisänä käytetty tekstissä mainittuja lähdekirjoja.

Pohjois-Viena-Seura kerää arkistoon tietoja pohjoisvienaalaisista kylästä. Mikäli jollakin on Kiimasvaaraan liittyviä lisätietoja tai tarkennuksia, pyydetään heitä ottamaan yhteyttä Kerttu Nurmelaan (puh. 945-522 382) tai Pohjois-Viena-Seuraan (pj. Anja Suvanto, puh. 981-348 012).

KERTTU NURMELA

LAHJAKSI SUOMALAISALLE

Heimolehti Karjala - suomalainen lahja suomalaiselle.

Lisätietoja os.
Heimolehti KARJALA
Kauppakatu 41
53100 Lappeenranta
puh. 953-453 1700